

Верховний
Суд

ОГЛЯД судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ у спорах, пов'язаних з примусовим відчуженням нерухомого майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності

Рішення, внесені до ЄДРСР,
з березня 2018 року до червня 2025 року

ЗМІСТ

I. ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК	4
1.1. Про передчасність позову про примусове відчуження земельної ділянки у зв'язку з ненаданням доказів суспільної необхідності в такому відчуженні.....	4
1.2. Про відчуження земельної ділянки для розміщення підприємства, що здійснює видобування корисних копалин для суспільних потреб, а не для задоволення комерційних інтересів	5
1.3. Про неналежність стадіону до переліку об'єктів, щодо яких за відсутності згоди власника може застосовуватися відчуження з мотивів суспільної необхідності	6
1.4. Про зобов'язання держави забезпечити повне відчуження земельної ділянки за обґрунтованою вимогою власника в разі неможливості раціонального використання її залишку при частковому відчуженні	7
1.5. Про відсутність обов'язку органу місцевого самоврядування доводити суспільну необхідність відчуження земельної ділянки під розміщення об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення.....	8
1.6. Про наслідки порушення процедури примусового відчуження земельної ділянки суб'єктом владних повноважень	9
1.7. Про порушення процедури визначення викупної ціни як перешкоду для примусового відчуження земельної ділянки для суспільних потреб.....	10
1.8. Про звільнення від оподаткування коштів, отриманих як компенсація за примусово відчужене державою майно.....	11
II. ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ ІНШИХ ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОГО МАЙНА.....	12
2.1. Про неможливість відчуження нерухомого майна з мотивів суспільної необхідності окремо від земельної ділянки, на якій воно розміщене.....	12
2.2. Про неприпустимість примусового відчуження об'єктів нерухомого майна з мотивів суспільної необхідності за відсутності належного обґрунтування такої необхідності	13
2.3. Про неможливість примусового відчуження об'єкта нерухомого майна, який перебуває у приватній власності, окремо від земельної ділянки, на якій він розташований і яка перебуває в комунальній власності	14
2.4. Про обов'язок органу, що ініціює відчуження житлового будинку або його частини, надати власнику житла інше благоустроєне житлове приміщення	15
III. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ.....	16

3.1. Про публічно-правову природу спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності	16
3.2. Про неможливість судового оскарження рішення органу місцевого самоврядування про вилучення земельної ділянки для суспільних потреб.....	17
3.3. Про строк звернення суб'єкта владних повноважень з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.....	18
3.4. Про неможливість об'єднання в одному провадженні позовних вимог про вилучення земельних ділянок комунальної власності для суспільних чи інших потреб з вимогами про примусове відчуження земельних ділянок та об'єктів, які на них розміщені, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності	19
3.5. Про зупинення провадження у справі щодо відчуження земельної ділянки у зв'язку з перебуванням особи у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.....	20

I. ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

1.1. Про передчасність позову про примусове відчуження земельної ділянки у зв'язку з ненаданням доказів суспільної необхідності в такому відчуженні

Оріхівська районна державна адміністрація звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи, за участю Товариства з обмеженою відповідальністю «КАОЛІН АЗОВ», про примусове відчуження у державну власність з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, призначеної для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, для розміщення об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення. В обґрунтування позовних вимог посилялась на необхідність розміщення та обслуговування об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення - під розміщення виробничої бази кар'єру для розробки Буряківського родовища кварцових пісків, розташованого за межами населеного пункту села Новопавлівка на території Оріхівського району Запорізької області. ТОВ «КАОЛІН АЗОВ», маючи спеціальний дозвіл на видобування корисних копалин на родовищі, розташованому поблизу зазначеної вище земельної ділянки, ініціювало процедуру її викупу для суспільних потреб. Оріхівська РДА видала розпорядження про початок процедури викупу. При цьому, ділянка перебувала в оренді у ТОВ «Александр-Агро 2» до 2030 року, яке не залучалось до переговорів. Відповідач отримав від Оріхівської РДА повідомлення щодо порядку визначення та відшкодування збитків у зв'язку із викупом земельної ділянки, але воно не містило умов заміни земельної ділянки чи наслідків відмови від її викупу. Крім цього, позивач не направив відповідачу письмове повідомлення про прийняте рішення щодо примусового відчуження земельної ділянки. Судом першої інстанції у задоволенні позову відмовлено. Верховний Суд залишив апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд дійшов висновку, що у даному випадку звернення до суду з позовом про примусове відчуження об'єктів з мотивів суспільної необхідності є передчасним, беручи до уваги недодержання встановленої законом досудової процедури узгодження викупу земельної ділянки для суспільних потреб (включаючи непроведення переговорів з відповідачем або надання доказів її відмови в участі в таких переговорах, відсутність доказів запропонування відповідачеві рівноцінної земельної ділянки тощо) та відсутність доказів наявності необхідності такого відчуження

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 18 березня 2020 року у справі № 852/2а-7/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88304403>

1.2. Про відчуження земельної ділянки для розміщення підприємства, що здійснює видобування корисних копалин для суспільних потреб, а не для задоволення комерційних інтересів

Козятинська районна державна адміністрація звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи про примусове відчуження у державну власність з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, призначеної для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. В обґрунтування позовних вимог посилялась на те, що вилучення земельної ділянки відповідає суспільним потребам, оскільки на ній планується подальше розміщення і обслуговування об'єктів, пов'язаних із видобуванням первинних каолінів Товариством з обмеженою відповідальністю «АКВ Українське каолінове товариство» як корисних копалин загальнодержавного значення. Вважала, що збільшення площі розробки родовища за рахунок спірної земельної ділянки є безумовною підставою для збільшення суми надходжень до місцевого та державного бюджетів, оскільки збільшується видобуток корисних копалин і за рахунок цього сплачується рентна плата, збільшується площа орендованих земельних ділянок і за рахунок чого сплачується орендна плата за землю, збільшується кількість працівників, що задіяні на роботах в кар'єрі, і за рахунок чого сплачується податок з доходів фізичних осіб. Постановою суду першої інстанції позов задоволено. У апеляційній скарзі сільськогосподарський виробничий кооператив «Маяк», як орендар спірної земельної ділянки, вважав, що позивач не довів необхідність відчуження спірної земельної ділянки та позивався до суду в інтересах ТОВ «АКВ Українське каолінове товариство». Верховний Суд залишив апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд зазначив, що стимулювання підприємницької діяльності, створення привабливого інвестиційного клімату та захист прав інвесторів відноситься до пріоритетів державної політики, оскільки є запорукою економічного зростання та добробуту кожного через збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, збереження існуючих та створення нових робочих місць, розвитку відповідної територіальної громади. Це, зокрема, відповідає положенням частини четвертої статті 13 Конституції України, згідно з якою держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки, а також частини першої статті 17 Основного Закону - забезпечення, зокрема економічної безпеки є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу.

Отже, спірна земельна ділянка підлягає викупу не для задоволення комерційних інтересів ТОВ «АКВ Українське каолінове товариство», як зазначає СВК «Маяк», а для суспільних потреб щодо розміщення та обслуговування об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення.

Суд звернув увагу на те, що розміщення ТОВ «АКВ Українське каолінове товариство» по видобуванню корисних копалин (первинних коалінів) в будь-якому іншому місці, минаючи вищевказану земельну ділянку, територіально неможливо, оскільки право вказаного підприємства на видобування надр обмежена межами та географічними координатами, зазначеними в спеціальному дозволі

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 09 лютого 2021 року у справі № 856/9/20-а можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94873316>

1.3. Про неналежність стадіону до переліку об'єктів, щодо яких за відсутності згоди власника може застосовуватися відчуження з мотивів суспільної необхідності

Львівська міська рада звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до Товариства з обмеженою відповідальністю «Три Корони Девелопмент» про примусове відчуження у комунальну власність з мотивів суспільної необхідності (для будівництва стадіону) наступних об'єктів нерухомого майна: роздягальні для спортсменів; споруд стадіону (футбольного поля та ворот, огорожі, бігової доріжки) з виплатою викупної ціни відповідачу. Постановою суду першої інстанції у задоволенні позову відмовлено. Апеляційну скаргу позивач обґрунтував тим, що рішення щодо викупу для суспільних потреб у ТОВ «Три Корони Девелопмент» об'єкта нерухомого майна, прийнято за результатом розгляду звернень мешканців прилеглих вулиць району з проханням щодо необхідності будівництва стадіону на земельній ділянці за даною адресою, оскільки споруди, які розташовані на ній, є зруйнованими, а будь-які інші вільні земельні ділянки, які можна використати для будівництва стадіону, поблизу відсутні. Верховний Суд залишив апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд зазначив, що у частині першій статті 15 Закону України від 17 листопада 2009 року № 1559-VI «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» міститься виключний (вичерпний) перелік об'єктів, щодо яких за відсутності згоди власника може бути застосовано відчуження з мотивів суспільної необхідності, який не містить такої підстави для примусового відчуження об'єкту, як будівництво стадіону

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 20 березня 2018 року у справі № 876/7/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72867103>

1.4. Про зобов'язання держави забезпечити повне відчуження земельної ділянки за обґрунтованою вимогою власника в разі неможливості раціонального використання її залишку при частковому відчуженні

Дрогобицька районна державна адміністрація звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача - ПрАТ «Національна енергетична компанія «Укренерго», про примусове відчуження у державну власність з мотивів суспільної необхідності частини земельної ділянки (цільове призначення: для колективного садівництва), яка належить на праві приватної власності відповідачу. Позовні вимоги обґрунтовані необхідністю вилучення земельної ділянки для суспільних потреб для розміщення, будівництва, експлуатації та обслуговування стратегічного системоутворюючого магістрального лінійного енергооб'єкта. Підставою для звернення до суду стало те, що відповідач не надав добровільної згоди на викуп частини земельної ділянки. Суд першої інстанції задовольнив позовні вимоги. У апеляційній скарзі відповідач зазначив, що суд першої інстанції не звернув увагу на те, що решта земельної ділянки, яка йому належить на праві власності не може використовуватись ним за цільовим призначенням, з огляду на визначені Законом України від 09 липня 2010 року № 2480-VI «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» обмеження на використання земель у спеціальних зонах об'єктів енергетики, у зв'язку з чим доцільним буде або викуп належної йому земельної ділянки у повному обсязі, або передача іншої земельної ділянки відповідної площі, розташування та цільового призначення. Верховний Суд задовольнив апеляційну скаргу, скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення про відмову у задоволенні позову.

Верховний Суд вказав, що у разі прийняття рішення про примусове відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності, за наявності обґрунтованої вимоги власника, який доводить неможливість раціонального використання залишку земельної ділянки за її цільовим призначенням, органи державної влади зобов'язані забезпечити відчуження всієї земельної ділянки, а не лише її частини.

Суд також дійшов висновку, що у разі розміщення на відчужуваній частині земельної ділянки повітряної лінії електропередач 220 кВ, решта площі цієї земельної ділянки, що залишиться у власності, фактично потрапляє в межі охоронної зони електричних мереж, у якій встановлено суттєві обмеження щодо можливостей використання землі, що унеможливорює раціональне використання земельної ділянки за її цільовим призначенням, і, відповідно, підтверджує обґрунтованість вимоги власника щодо відчуження всієї земельної ділянки або надання йому у власність ділянки з подібними характеристиками

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 17 червня 2025 року у справі № П/857/9/24 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128225364>

1.5. Про відсутність обов'язку органу місцевого самоврядування доводити суспільну необхідність відчуження земельної ділянки під розміщення об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення

Добропільська районна державна адміністрація звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи, за участі Товариства з обмеженою відповідальністю «Юмджи Інвест», про примусове відчуження у державну власність з мотивів суспільної необхідності трьох частин земельних ділянок, призначених для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, під розміщення об'єктів, пов'язаних з видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення (вогнетривких глин). Позивач вважав, що здійснив всі можливі заходи для проведення переговорів з власником, але відповідач ухилявся від їх проведення, таким чином не надав згоди на викуп земельних ділянок. Обґрунтовуючи позов Добропільська РДА зазначила, що запаси вогнетривкої глини майже виснажені, тому її видобуток буде вагомим внеском в розвитку національної економіки. Відповідач заперечував щодо задоволення позовних вимог, посиляючись на те, що позивач не обґрунтував суспільну необхідність у викупі спірних земельних ділянок. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову. У апеляційній скарзі ТОВ «Юмджи Інвест» зазначило, що суд безпідставно надав пріоритет землям сільськогосподарського призначення над землями, на яких містяться корисні копалини. Суспільна необхідність відчуження спірних земельних ділянок зумовлена тим, що вогнетривка глина є корисною копалиною загальнодержавного значення; головними споживачами вогнетривких виробів є вітчизняні металургійні та машинобудівні підприємства, які у свою чергу є основними видами промислової діяльності держави, що робить їх стратегічно важливими для майбутнього розвитку вітчизняної економіки. Верховний Суд задовольнив апеляційні скарги, скасував рішення суду першої інстанції та постановив нове – про задоволення позовних вимог.

Проаналізувавши положення Закону № 1559-VI, Верховний Суд дійшов висновку, що у випадку неотримання згоди власника земельної ділянки з викупом для суспільних потреб вона може бути примусово відчужена у державну чи комунальну власність лише як виняток з мотивів суспільної необхідності і виключно під розміщення, зокрема, об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення. Тобто визначальними рисами такого відчуження є винятковість, наявність суспільної необхідності та мета - розміщення визначених об'єктів, а саме: об'єктів національної безпеки і оборони; лінійних об'єктів та об'єктів транспортної і енергетичної інфраструктури (доріг, мостів, естакад, магістральних трубопроводів, ліній електропередачі, аеропортів, морських портів, нафтових і газових терміналів, електростанцій) та об'єктів, необхідних для їх експлуатації; об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин

загальнодержавного значення; об'єктів природно-заповідного фонду; кладовищ.

З огляду на викладене, безпосередньо сам законодавець визначив розміщення об'єктів, пов'язаних із видобутком корисних копалин загальнодержавного значення, як суспільну необхідність відчуження земельних ділянок.

Суд звернув увагу, що Закон № 1559-VI не встановлює додаткових вимог щодо відповідних органів в частині окремого доведення суспільної необхідності розміщення об'єктів під видобування корисних копалин загальнодержавного значення, переваг економічної ефективності від надання в оренду земельної ділянки для видобування корисних копалин в порівнянні з використанням земельної ділянки в сільськогосподарській діяльності.

Крім цього, суд зазначив про наявність вичерпного переліку умов для відчуження об'єктів права приватної власності для суспільних потреб, а саме: на підставі та в порядку, визначеному Законом № 1559-VI, за умови повного рівноцінного відшкодування особі його вартості або надання їй рівноцінної земельної ділянки чи об'єкта нерухомого майна

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 03 березня 2020 року у справі № 850/8/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88061961>

1.6. Про наслідки порушення процедури примусового відчуження земельної ділянки суб'єктом владних повноважень

Руденківська сільська рада звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи про поділ двох земельних ділянок громадянина згідно з висновком земельно-технічної експертизи, примусовим відчуженням у комунальну власність частини цих земельних ділянок для експлуатації та обслуговування водовідвідної каналу з виплатою відповідачу викупної ціни. Позовні вимоги обґрунтовані необхідністю викупу належної відповідачу земельної ділянки для забезпечення водовідведення із автомобільної дороги, що зумовлено суспільною необхідністю, відсутністю згоди власника земельної ділянки на такий викуп та наявністю підстав для примусового відчуження земельної ділянки. Рішенням суду першої інстанції в задоволенні позову відмовлено. Відмова мотивована тим, що позивачем не було дотримано строки для отримання письмової відповіді відповідача щодо згоди на проведення переговорів щодо умов викупу або відмови від такого викупу. У апеляційній скарзі позивач зазначив, що в день прийняття рішення про викуп для суспільних потреб земельних ділянок (07 листопада 2017 року) сільська рада вручила особисто відповідачеві під підпис повідомлення-пропозицію про викуп частини земельних ділянок, що підтверджується підписом відповідача на повідомленні-пропозиції про його одержання. У відповідь на дану пропозицію відповідач 05 грудня 2017 року надіслав позивачеві заперечення, в яких висловив

свою незгоду з викупом. Верховний Суд залишив апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

Після прийняття рішення від 07 листопада 2017 року про викуп для суспільних потреб земельних ділянок сільська рада внесла до нього зміни рішенням від 05 квітня 2018 року (щодо розміру та ціни ділянок, які підлягають викупу). А з позовом про примусове відчуження земельної ділянки позивач звернувся до суду 11 квітня 2018 року, тобто, до отримання письмової відповіді від відповідача щодо згоди на проведення переговорів щодо умов викупу або відмови від такого викупу.

Тобто, позивачем подано до суду позов про примусове відчуження земельної ділянки до закінчення запропонованого ним відповідачу місячного строку для надання письмової відповіді щодо згоди на проведення переговорів з приводу умов викупу або відмову від такого викупу, незважаючи на те, що законодавством регламентовано чітку та послідовну процедуру відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності, яка, зокрема, передбачає, що у разі недосягнення згоди з власником земельної ділянки, орган місцевого самоврядування, що прийняв рішення про відчуження земельної ділянки звертається до суду із позовом про примусове відчуження зазначених об'єктів.

Верховний Суд дійшов висновку, що порушення суб'єктом владних повноважень визначеної законодавством процедури примусового відчуження об'єктів права приватної власності робить неможливим задоволення відповідного позову

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 23 липня 2019 року у справі № 879/2/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83327110>

1.7. Про порушення процедури визначення викупної ціни як перешкоду для примусового відчуження земельної ділянки для суспільних потреб

Чернівецька міськрада звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи, про примусове відчуження у комунальну власність, з мотивів суспільної необхідності чотирьох земельних ділянок сільськогосподарського призначення. В обґрунтування позовних вимог міськрадою вказано те, що нею прийнято рішення, у зв'язку із відсутністю можливості розширення кладовища для організації місць поховань за рахунок земель запасу міста, викупити для суспільних потреб земельні ділянки, які розташовані на території міської територіальної громади і належать на праві приватної власності відповідачці. Проте, останньою не надано згоди на викуп цих земельних ділянок, що стало підставою для звернення до суду з цим позовом. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову. Апеляційну

скаргу позивач мотивував тим, що відповідачка фактично не погоджується із викупною ціною земельної ділянки. При цьому апелянт вказував на те, що оскільки судом першої інстанції поставлено під сумнів надану позивачем експертну грошову оцінку, суд мав всі правові підстави для призначення повторної експертизи. Верховний Суд залишив апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд звернув увагу, що визначальною підставою для примусового відчуження земельної ділянки, що знаходиться в приватній власності з мотивів суспільної необхідності є неотримання згоди власника земельної ділянки з її викупом для суспільних потреб, а також обов'язкове дотримання процедури щодо прийняття рішення, повідомлення власника про викуп земельної ділянки для суспільних потреб, забезпечення права на участь у переговорах щодо умов викупу, узгодження умов договору купівлі-продажу, істотною умовою якого є викупна ціна, яка передуює виникненню підстав для примусового відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

Суд зазначив, що визначена позивачем викупна ціна не може бути використана для прийняття рішення про викуп земельної ділянки для суспільних потреб, оскільки звіт про експертну грошову оцінку земельної ділянки щодо примусового викупу якої виник спір, складений без ретельного аналізу даних про об'єкт оцінки, фізичних характеристик, правового стану, особливостей місця розташування та використання

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 27 вересня 2022 року у справі № 856/1/22-а можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106466722>

1.8. Про звільнення від оподаткування коштів, отриманих як компенсація за примусово відчужене державою майно

Позивачка звернулася до окружного адміністративного суду з позовом до Васильківської районної державної адміністрації Дніпропетровської області, третя особа: ТОВ «Демурінський гірничо-збагачувальний комбінат», в якому просила визнати протиправними дії щодо часткового відшкодування вартості земельної ділянки сільськогосподарського призначення, яка була примусово відчужена у державну власність з мотивів суспільної необхідності, стягнення з відповідача на користь позивачки недоплаченої вартості примусово відчуженої в державну власність з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки у розмірі 45311,93 грн. Позивачка стверджувала, що в липні 2018 року після примусового відчуження її земельної ділянки на користь держави за рішенням суду (справа № 872/2а-4/17) вона отримала 558 847,07 грн, тоді як повна вартість ділянки становила 604 159 грн. Різниця у сумі 45 311,93 грн була утримана відповідачем як податок. Позивачка вважала, що ця сума має бути їй доплачена, оскільки, згідно з підпунктом 165.1.16 Податкового кодексу України, кошти,

отримані як компенсація за примусово відчужене державою майно, не включаються до загального оподаткованого доходу. Таке майно також не підлягає оподаткуванню військовим збором та державним митом. Рішенням судів попередніх інстанцій позов задоволено. У касаційній скарзі відповідач наполягав на тому, що присуджена судом сума коштів за примусове відчуження земельної ділянки підлягає оподаткуванню. Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій без змін.

Верховний Суд зазначив, що до загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку, не включаються кошти, отримані ним в рахунок відшкодування вартості земельної ділянки, примусово відчуженої за судовим рішенням в державну власність з мотивів суспільної необхідності

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 02 серпня 2023 року у справі № 160/11489/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112587735>

II. ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ ІНШИХ ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОГО МАЙНА

2.1. Про неможливість відчуження нерухомого майна з мотивів суспільної необхідності окремо від земельної ділянки, на якій воно розміщене

Маріупольська міська рада звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи, про примусове відчуження у комунальну власність, з мотивів суспільної необхідності - для суспільних потреб - капітального ремонту, з благоустроєм території об'єкту нежитлової нерухомості (торгівельного павільйону з продажу квітів). Причиною звернення до суду позивач зазначив відмову відповідача у наданні згоди на викуп належного йому на праві приватної власності об'єкту нежитлової нерухомості. Відповідач просив відмовити у задоволенні позову, зазначивши, що позивач обґрунтував наявність суспільної необхідності для примусового викупу об'єкта нерухомого майна проведенням капітального ремонту проспекту Миру від вул. Левановського до проспекту Будівельників у Центральному районі міста Маріуполя, проте торговельний павільйон, знаходиться в іншому місці та жодним чином не перешкоджає реконструкції дороги. Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову відмовлено. У апеляційній скарзі позивач вказував, що суд не врахував законодавчо визначену перевагу суспільного інтересу територіальної громади міста над приватним інтересом відповідача. Верховний Суд залишив апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд зазначив, що позов Маріупольською міськрадою про примусове відчуження об'єкту нерухомого майна з мотивів суспільної необхідності заявлено поза межами процедури, визначеної Законом

№ 1559-VI та статтею 267 Кодексу адміністративного судочинства України. Вимоги про примусове відчуження нерухомого майна з мотивів суспільної необхідності можуть бути задоволені лише одночасно із вимогою щодо відчуження відповідної земельної ділянки, яка в даному випадку знаходиться у власності позивача

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 15 квітня 2021 року у справі № 850/2/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96339251>

2.2. Про неприпустимість примусового відчуження об'єктів нерухомого майна з мотивів суспільної необхідності за відсутності належного обґрунтування такої необхідності

Харківська міська рада звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи про примусове відчуження у комунальну власність з мотивів суспільної необхідності житлового будинку та земельної ділянки, що належать відповідачу. Позивач обґрунтовував свої вимоги рішенням міської ради, яким затверджено перелік об'єктів нерухомості, що підлягають викупу для суспільних потреб. Згідно з цим рішенням, зокрема, підлягала викупу земельна ділянка, що належить відповідачу. Метою викупу для суспільних потреб є будівництво третьої лінії Харківського метрополітену. Позивач зазначив, що будівництво метрополітену є об'єктом транспортної інфраструктури, що підпадає під перелік об'єктів, для спорудження яких передбачена можливість примусового відчуження нерухомості на підставі рішення суду. Саме тому міська рада звернулася з цим позовом. Відповідач заперечував щодо задоволення позовних вимог, посилаючись на те, що позивачем не надано доказів стосовно неможливості будівництва лінії метрополітену без примусового відчуження об'єктів нерухомого майна. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову. У апеляційній скарзі позивач зазначив, що об'єкти відповідача розташовані в технічній зоні 1-ї категорії та зоні можливої деформації поверхні, що заборонено ДБН В.2.3-7-2010. Це унеможливує будівництво третьої лінії метрополітену без припинення права власності відповідача. Верховний Суд частково задовольнив апеляційну скаргу, змінивши рішення суду апеляційної інстанції шляхом виключення з мотивувальної частини постанови висновків щодо поширення на спірні правовідносини положень абзацу 7 частини першої статті 15 Закону № 1559-VI. В іншій частині рішення суду першої інстанції залишив без змін.

Верховний Суд зазначив, що жодних доказів, які б свідчили про наявність намірів будівництва об'єктів, зазначених у статті 15 Закону № 1559-VI, саме у межах графічних координатах спірної земельної ділянки, належної відповідачу, позивачем не надано; окрім того, представником позивача

у судовому засіданні надано пояснення, що розміщення наземних та підземних споруд в межах зазначеної земельної ділянки не планується. Натомість згідно з положеннями статті 15 Закону № 1559-VI зазначені у ній об'єкти можуть бути примусово відчужені у державну чи комунальну власність лише як виняток з мотивів суспільної необхідності і виключно під розміщення, зокрема, лінійних об'єктів та об'єктів транспортної і енергетичної інфраструктури та об'єктів, необхідних для їх експлуатації. Суд звернув увагу, що Закон № 1559-VI не передбачає можливості примусового відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності у випадку наявності загрози потенційної деформації поверхні, про можливість настання якої зазначає позивач у апеляційній скарзі

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 17 серпня 2021 року у справі № 851/19/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99094105>

2.3. Про неможливість примусового відчуження об'єкта нерухомого майна, який перебуває у приватній власності, окремо від земельної ділянки, на якій він розташований і яка перебуває в комунальній власності

Харківська міська рада звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до Товариства з обмеженою відповідальністю «КОРСО ТАУН», про примусове відчуження у комунальну власність територіальної громади міста Харкова з мотивів суспільної необхідності нежитлової будівлі, що належить відповідачу на праві приватної власності, з відшкодуванням вартості зазначеного об'єкту нерухомості. В обґрунтуванні позову наводились аргументи про те, що спірна будівля на підставі рішення Харківської міської ради підлягала викупу для суспільних потреб для будівництва третьої лінії метрополітену в місті Харкові. Разом з тим, земельна ділянка, на якій розташовується нежитлова будівля, щодо відчуження якої заявлено позов, як станом на час виникнення спірних у цій справі правовідносин, так і на момент судового розгляду справи, перебувала у комунальній власності територіальної громади міста Харкова в особі Харківської міської ради. Оскільки згоди щодо викупу для суспільних потреб зазначеного вище об'єкту нерухомого майна між сторонами у справі досягнуто не було міська рада звернулася до суду із цією позовною заявою. Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково. Верховний Суд задовольнив апеляційну скаргу відповідача, скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове судове рішення про відмову у задоволенні позову.

Об'єктом відчуження з мотивів, зокрема, суспільної необхідності можуть бути, у тому числі, лише ті нежитлові будівлі та споруди, які розміщені на земельних ділянках виключно приватної форми власності й тільки

у випадку, якщо одночасно порушується питання про відчуження саме цих земельних ділянок.

Оскільки наявними у справі, що розглядається, матеріалами та встановленими у ній обставинами підтверджується перебування земельної ділянки, на якій розташована відчужувана позивачем будівля, у комунальній власності й вимог щодо відчуження такої земельної ділянки Харківською міською радою не заявляється і стосовно неї не приймалось відповідного передбаченого законом рішення про її відчуження, то Верховний Суд констатував, що вимоги позовної заяви, у тому вигляді, у якому вони сформульовані, й за вищевказаних умов, не ґрунтуються на законі, а тому не можуть бути задоволені

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 07 серпня 2023 року у справі № 851/15/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112672094>

2.4. Про обов'язок органу, що ініціює відчуження житлового будинку або його частини, надати власнику житла інше благоустроєне житлове приміщення

Криворізька районна військова адміністрація Дніпропетровської області звернулась до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи, третя особа Публічне акціонерне товариство «АрселорМіттал Кривий Ріг», про примусове відчуження земельної ділянки та житлового будинку з мотивів суспільної необхідності: розміщення та обслуговування об'єктів і санітарно-захисних зон, пов'язаних з видобування корисних копалин загальнодержавного значення з виплатою викупної ціни за рахунок коштів ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». В обґрунтуванні позову позивач зазначив, що з метою проведення переговорів щодо викупу об'єктів нерухомості направляв повідомлення власниці майна з відповідною пропозицією. Однак, відповідь на пропозицію надійшла від особи яка є спадкоємцем померлої, при цьому від пропозиції викупу ця особа відмовилась. Позивач зазначав, що оскільки відповідач прийняв спадщину, яка належить йому з часу відкриття, а також відмовився від продажу майна в добровільному порядку, достатніми є підстави для примусового відчуження земельної ділянки та житлового будинку в судовому порядку. Суд першої інстанції відмовив в задоволенні позовних вимог. В апеляційній скарзі позивач зазначав про помилковість висновку суду першої інстанції про те, що відповідачу не було запропоновано іншого житлового будинку чи квартири, облаштованих належним чином, під час проведення переговорів з приводу відчуження земельної ділянки та об'єктів, що на ній розміщені, з урахуванням того, що від відшкодування вартості об'єктів нерухомості відмовився. Верховний Суд залишив апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд зазначив, що примусове відчуження житлового будинку або його частини передбачає обов'язкове надання його власнику, органом, що звернувся до суду за примусовим відчуженням, у власність іншого благоустроєного житлового будинку, частини будинку чи жилого приміщення, якщо з власником відчужуваного майна не погоджено інше.

При цьому таке відчуження можливе виключно з мотивів суспільної необхідності або для задоволення суспільних потреб, що відповідає загальним засадам захисту права приватної власності. Надане власнику житло має відповідати вимогам житлового законодавства щодо благоустрою та придатності для проживання. Крім того, процедура примусового відчуження повинна відбуватися у встановленому законодавством порядку, що передбачає попереднє та справедливе відшкодування вартості відчуженого майна або надання рівноцінного замінного житла.

У цій справі відповідачу не було запропоновано іншого житлового будинку чи квартири, облаштованих належним чином, як це передбачено статтею 4 Закону № 1559-VI, під час проведення переговорів з приводу відчуження земельної ділянки та об'єктів, що на ній розміщені, з урахуванням того, що від відшкодування вартості об'єктів нерухомості відповідач відмовився.

Відсутність такої пропозиції є істотним порушенням обов'язку позивача забезпечити дотримання прав власника. Водночас, відмова відповідача від компенсації не означає його відмову від гарантій, передбачених законом, зокрема права на альтернативне житло або справедливе відшкодування. Оскільки переговори були проведені формально, позивач не довів реального наміру виконати вимоги закону щодо викупу

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 19 березня 2025 року у справі № 852/2а-6/24 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125967785>

III. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ

3.1. Про публічно-правову природу спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності

Сумська міська рада звернулась до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до Товариства з обмеженою відповідальністю «Сенс», третя особа Департамент забезпечення ресурсних платежів Сумської міської ради, про припинення права постійного користування земельною ділянкою, зобов'язання відповідача звільнити земельну ділянку та повернути її міській раді. В обґрунтування позовних вимог позивач посилався на те, що спірна земельна ділянка перебуває у комунальній власності міської ради та підлягає вилученню для суспільних потреб, а саме: для будівництва дороги та бульвару з майданчиками відпочинку. За наслідками розгляду позову міської ради

ухвалою апеляційного адміністративного суду провадження у справі закрито. Роз'яснено позивачу, що дана справа підлягає розгляду в порядку господарського судочинства. Закриваючи провадження у справі, суд виходив з того, що вказаний спір не є публічно-правовим спором в розумінні Кодексу адміністративного судочинства України та має вирішуватися в порядку господарського судочинства, оскільки позивач прагне повернути земельну, яка належить йому на праві комунальної власності. Верховний Суд частково задовольнив апеляційну скаргу, скасував ухвалу суду апеляційної інстанції та направив справу для розгляду за встановленою підсудністю до окружного адміністративного суду.

Верховний Суд вказав, що господарські суди розглядають справи у спорах щодо вилучення майна для усіх інших потреб, крім для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Водночас, за правилами пункту 8 статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України на спори щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності поширюється юрисдикція саме адміністративних судів.

Крім цього, Верховний Суд зазначив, що оскільки для справ щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності не передбачено особливостей провадження, в тому числі щодо їх розгляду та вирішення апеляційним адміністративним судом, а тому такі справи підлягають розгляду та вирішенню в загальному порядку окружним адміністративним судом за загальними правилами інстанційної та територіальної юрисдикції

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 26 серпня 2021 року у справі № 480/4146/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99182522>

3.2. Про неможливість судового оскарження рішення органу місцевого самоврядування про вилучення земельної ділянки для суспільних потреб

Товариство з обмеженою відповідальністю «Сенс» звернулося до окружного адміністративного суду з позовом до Сумської міської ради, у якому просило визнати протиправним та скасувати рішення відповідача від 24 грудня 2019 року «Про вилучення земельної ділянки по проспекту М. Лушпи, 7а у м. Суми, яка перебуває в постійному користуванні ТОВ "Сенс", для суспільних потреб та викуп розташованих на ній об'єктів нерухомого майна для даних потреб». Позовні вимоги позивач обґрунтовував тим, що рішення про вилучення земельної ділянки протиправно прийнято без згоди землекористувача, чим, на думку позивача, порушена встановлена статтею 149 Земельного кодексу України процедура вилучення земельної ділянки з постійного користування. При цьому, в силу зазначених норм, відповідна згода повинна бути отримана до прийняття рішення про вилучення, а не після, як визначено

в оскаржуваному рішенні. У разі відсутності згоди землекористувача на вилучення, відповідне рішення Сумської міської ради не приймається, натомість вилучення відбувається за рішенням суду. Суди попередніх інстанцій відмовили у задоволенні позову. Верховний Суд частково задовольнив касаційну скаргу, скасував рішення судів попередніх інстанцій, а провадження у справі закрит.

Верховний Суд зазначив, що рішення органу місцевого самоврядування про вилучення земельної ділянки з мотиву суспільних потреб не підлягає оскарженню землекористувачем в суді, оскільки таке рішення не спричиняє настання правових наслідків для такої особи, якщо вона заперечує проти такого вилучення, а отже, і не може порушувати її прав. Правомірність такого рішення оцінюється адміністративним судом під час розгляду справи за позовом органу місцевого самоврядування про вилучення земельної ділянки

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 05 жовтня 2021 року у справі № 480/159/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100189538>

3.3. Про строк звернення суб'єкта владних повноважень з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності

Криворізька районна військова адміністрація Дніпропетровської області звернулася до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи, третя особа Публічне акціонерне товариство «АрселорМіттал Кривий Ріг», про примусове відчуження у державну власність належних на праві приватної власності відповідачу земельної ділянки та житлового будинку з мотивів суспільної необхідності: розміщення та обслуговування об'єктів і санітарно-захисних зон, пов'язаних з видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». Від відповідачки до суду першої інстанції надійшло клопотання про залишення без розгляду позовної заяви у зв'язку з пропуском строку звернення до суду. Судом зазначене клопотання було задоволено та позовну заяву залишено без розгляду з мотивів, наведених клопотанні відповідача. У апеляційній скарзі позивач вказував, що суд не врахував спеціальні норми частини третьої статті 12 Закону № 1559-VI, у яких передбачений річний строк та інший порядок його обчислення - з дня прийняття рішення про викуп земельної ділянки й будинку. Також суд не дослідив обставини щодо незавершеності перемовин між позивачем і відповідачем з питання умов викупу об'єктів нерухомого майна та отримання згоди власника на їх викуп. Верховний Суд залишив апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд зазначив, що відповідно до приписів статей 15, 16 Закону № 1559-VI, статей 122, 267 Кодексу адміністративного судочинства України строк звернення суб'єкта владних повноважень з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності - три місяці з дня неотримання згоди власника земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з викупом цих об'єктів для суспільних потреб.

Перемовини з відповідачем щодо умов викупу і після звернення до суду з позовом, не свідчать про продовження переговорів між сторонами відповідно до Закону № 1559-VI, як на цьому наполягає позивач, стверджуючи про дотримання строків звернення до суду, оскільки такі дії не узгоджуються з проаналізованими вище нормами вказаного закону, та, крім того, наявність підстав для звернення до суду з вимогами про примусове відчуження зумовлюється виключно недосягненням згоди на викуп

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 02 жовтня 2024 року у справі № 852/2а-3/24 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122039301>

3.4. Про неможливість об'єднання в одному провадженні позовних вимог про вилучення земельних ділянок комунальної власності для суспільних чи інших потреб з вимогами про примусове відчуження земельних ділянок та об'єктів, які на них розміщені, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності

Сумська міська рада звернулась до суду, з позовом до ТОВ «Сенс», третя особа Департамент забезпечення ресурсних платежів Сумської міської ради, про припинення права постійного користування земельною ділянкою, зобов'язання відповідача звільнити земельну ділянку та повернути її міській раді. В обґрунтуванні підстав позову та зазначених у ньому вимог Міськрада наводила аргументи про те, що позивачем було прийнято рішення щодо вилучення вищевказаної земельної ділянки, яка перебувала у постійному користуванні товариства, та про викуп розташованих на ній об'єктів нерухомого майна. Прийняття такого рішення у спірних відносинах обумовлювалось необхідністю реалізації положень містобудівної документації щодо комплексної забудови території міста з метою будівництва дороги та бульвару з майданчиками відпочинку, потреба в яких відповідає інтересам територіальної громади та не може бути забезпечена за рахунок інших територій. Судами попередніх інстанцій у задоволенні позову відмовлено. У касаційній скарзі позивач зазначав, що Верховним Судом не сформовано висновку у правовідносинах, коли адміністративний орган прийняв рішення про одночасне вилучення земельної ділянки комунальної власності з постійного користування та про примусове відчуження об'єкту нерухомості, процедура яких врегульована абсолютно різними правовими актами. Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій без змін.

Верховний Суд дійшов висновку, що позовні вимоги про вилучення земельних ділянок комунальної власності для суспільних чи інших потреб та викуп майна, яке на них розташовано, не можуть бути об'єднані в одному провадженні з вимогами про примусове відчуження земельних ділянок та об'єктів, які на них розміщені для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, оскільки такі вимоги можуть бути заявлені щодо земельних ділянок різної форми власності та підсудні різним судам, розглядаються за іншими процедурами.

Заявлення таких вимог в одному провадженні є порушенням правил об'єднання позовних вимог і тягне за собою повернення позовної заяви особі, яка її подала. Тобто такий позов апріорі не може бути розглянуто судом в одному провадженні, інакше це буде порушенням норм процесуального права.

Крім цього, встановлені у справі обставини не підтвердили наведених у касаційній скарзі аргументів про те, що цей спір одночасно є спором про вилучення земельної ділянки комунальної власності з постійного користування та про примусове відчуження об'єкту нерухомості

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 23 вересня 2024 року у справі № 480/4146/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121803754>

3.5. Про зупинення провадження у справі щодо відчуження земельної ділянки у зв'язку з перебуванням особи у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції

У лютому 2024 року Криворізька районна військова адміністрація Дніпропетровської області звернулась до апеляційного адміністративного суду, як суду першої інстанції, з позовом до фізичної особи, третя особа: Публічне акціонерне товариство «АрселорМіттал Кривий Ріг», про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності. Суд апеляційної інстанції зупинив провадження у цій справі на підставі клопотання відповідача до припинення перебування його у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан. Позивач оскаржив ухвалу в апеляційному порядку, стверджуючи, що для вирішення питання про зупинення провадження недостатньо самого факту введення воєнного стану і формального перебування сторони у складі Збройних Сил України, оскільки не кожен структурний елемент у складі Збройних Сил України переведений на воєнний стан, тобто виконує бойові завдання у зоні бойових дій. Верховний Суд залишив апеляційну скаргу, без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

Верховний Суд дійшов висновку, що норма пункту 5 частини першої статті 236 Кодексу адміністративного судочинства України може бути застосована судами при вирішенні питання про зупинення провадження у справі у разі перебування фізичної особи, яка є стороною чи третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, до припинення перебування такої фізичної особи у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції. Конструкція вказаної норми носить імперативний характер та покладає на суд саме обов'язок, а не право зупинити провадження у випадку перебування сторони у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.

Детальніше з текстом постанови КАС ВС від 25 липня 2024 року у справі № 852/2а-2/24 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120609517>

Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ у спорах, пов'язаних з примусовим відчуженням нерухомого майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності (рішення, внесені до ЄДРСР, з березня 2018 року до червня 2025 року) / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного адміністративного суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду. Київ, 2025. – 21 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua